

METODERAPPORT SKUP 2016:

TYSFJORD- SAKEN

AV Thor Harald Henriksen, Eirik Linaker Berglund,
Harald Amdal og Kenneth Hætta

Tysfjord-saken

INNSENDERE:

Thor Harald Henriksen og Eirik Linaker Berglund, Harald Amdal og Kenneth Hætta.

PUBLISERT:

Fra 11. juni 2016

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/tysfjord-saken/den-moerkehemmeligheten/a/23706284/>

KONTAKTPERSON:

Thor Harald Henriksen

Tlf: 911 69 941

REDAKSJON:

Verdens Gang

Pb. 1185 Sentrum,

0107 Oslo

Sentralbord: 22 00 00 00

Innhold

1.0 Innledning.....	3
2.0 Slik kom vi i gang.....	4
3.0 Organisering av arbeid.....	5
4.0 Metode og kildebruk.....	6
4.1 Kartlegging av påståtte ofre.....	7
4.2 Tilnærming til lokalsamfunnet.....	7
4.3 Intervjuene.....	8
4.4 Åpne/anonyme kilder.....	9
4.5 Oppfølging av kilder.....	10
4.6 Ikke-konfronterende linje.....	11
4.7 Medvirkning.....	11
4.8 Metodiske utfordringer/kildekritikk.....	12
4.9 Skriftlige kilder.....	12
5.0 Konsekvenser.....	13
5.1 Politiet.....	13
5.2 Fylkesmannen i Nordland.....	13
5.3 Tysfjord kommune.....	13
5.4 Den læstadianske menigheten.....	14
5.5 Marion Anne Knutsen ble “Årets nordlending”.....	14
5.6 Motiverte flere til å stå frem.....	14
5.7 Medieomtale.....	14
6.0 Spesielle erfaringer.....	14
7.0 Takk til.....	15

1.0 Innledning

Seksuelle overgrep mot barn skjer i alle typer hjem, i alle kulturer, over hele verden. Hver dag utsettes norske barn for overgrep, og svært mange av dem blir aldri oppdaget eller anmeldt.

Det skyldes flere forhold: Barnets følelse av skam og skyld. Troen på at man selv er delaktig og medskyldig i noe som ikke er akseptert. Frykt for ikke å bli trodd. Redsel for splittelse av familien. Lojalitet til overgriperen, som kan være en venn av familien eller nær slektning, bidrar også til hemmelighold.

I snitt holder et barn som blir utsatt for overgrep på hemmeligheten i 17 år, ifølge Redd Barna.

Det er grunn til å tro at overgrepssakene som blir registrert - gjennom anmeldelser, etterforskninger, domfellelser og andre undersøkelser - bare er toppen av isfjellet.

Barn som blir utsatt for seksuelle overgrep har økt risiko for et bredt spekter av psykiske og somatiske problemer og lidelser, for eksempel angstlidelser, depresjon, posttraumatisk stresslidelse, spiseforstyrrelser, selvmord og selvmordsforsøk.

Seksuell overgrep er et av våre mest ødeleggende samfunnsproblem.

Forskning viser at det er større forekomst av vold og seksuelle overgrep i den samiske befolkningen enn hos nordmenn for øvrig. Hvorfor det er slik, skal det nå forskes mer på. Men, enkelte forskere mener det finnes ekstra sterke taushetsmekanismer i samiske samfunn, som kommer på toppen av de generelle som er nevnt ovenfor.

I juni 2016 publiserte VG Helg en reportasje over 12 sider med tittelen "Den mørke hemmeligheten". Saken ble fulgt opp av en rekke saker i VG, både på nett og papir.

I VG Helg-reportasjen fortalte elleve personer, alle lulesamer, om seksuelle overgrep de selv påstår å ha vært utsatt for, om overgrepshistorier som i flere tiår har blitt skjøvet under teppet i Tysfjord, og om konsekvenser dette har fått.

Vi har ikke kunnet dokumentere at det skjer flere seksuelle overgrep i Tysfjord enn andre steder i landet. Men, vi har pekt på faktorer som kan ha gjort tausheten rundt et allerede tabubelagt tema ekstra sterk i den samiske delen av befolkningen i kommunen.

Overgrepssproblematikken i Tysfjord har vært reist flere ganger tidligere. VG Helg-reportasjen avdekket at lite er gjort fra det offentliges side for å kartlegge og avdekke omfanget.

Vi har også belyst hvordan ledelsen i den læstadianske menigheten i Tysfjord - som fortsatt er en betydelig maktfaktor i lokalsamfunnet - har håndtert og håndterer saker knyttet til seksuelle overgrep.

I januar 2016 besluttet VG at lokalkontorene skulle legges ned. Begge VG-journalistene som jobbet med dette prosjektet var da fast ansatt ved Tromsø-

kontoret. De søkte begge om sluttpakke. I søknaden ba de om å få stå i jobben så lenge som mulig, blant annet for å bli ferdig med denne saken. Tysfjord-saken, som den i ettertid er blitt kalt, ble publisert 11. juni 2016. Påfølgende uke hadde de to sin siste arbeidsdag i VG.

2.0 Slik kom vi i gang

Senhøsten 2014 ble VGs ledelse kontaktet av frilansjournalistene Harald Amdal og Kenneth Hætta, som da var masterstudenter i journalistikk ved Høgskulen i Volda.

I forbindelse med en oppgave i gravejournalistikk hadde de sett nærmere på seksuelle overgrep i Tysfjord kommune i Nordland spesifikt. Bakgrunnen for undersøkelsen var tidligere medieomtale og opplysninger de hadde. I løpet av relativt kort tid hadde de to fått kjennskap til flere historier om til dels grove seksuelle overgrep mot personer da de var barn og unge.

Forespørselen gikk ut på om VG ønsket å grave videre i saken i samarbeid med studentene. Amdal og Hætta mente temaet fortjente offentlighetens søkelys.

Eirik Linaker Berglund og Thor Harald Henriksen, som da jobbet ved VGs Tromsø-kontor, fikk i oppdrag av VG-ledelsen å undersøke om det kunne være hold i påstandene, og vurdere hvorvidt dette var en sak avisen burde gå videre med.

Tromsø-kontoret fikk i desember 2014 og januar 2015 overlevert studentoppgaven og bakgrunnsmaterialet, som ble gjennomgått. Parallelt kartla vi og hadde bakgrunnssamtaler med andre aktuelle kilder, både i og utenfor Tysfjord, og konfronterte dem med hovedhypotesen:

Seksuelle overgrep mot barn og unge er et spesielt stort problem i Tysfjord, sammenlignet med andre kommuner.

Vi snakket innledningsvis med både helsepersonell, politifolk, politijurister, statsadvokater og advokater, personer med kjennskap til og kunnskap om kommunen og lokalsamfunnet. Ingen kunne - eller ville - gi entydige svar. Noen oppmuntret oss imidlertid til å fortsette undersøkelsen. Det vi fant av relevant dokumentasjon ble samlet ved hjelp av Google Docs.

Fra dag én ble vi advart mot å knytte seksuelle overgrep direkte til “det samiske”, slik flere oppfattet at mediene gjorde i den såkalte Kautokeino-saken (2006). Samtidig visste vi at de fleste av ofrene vi da hadde oversikt over, var lulesamer.

Vi ble også advart mot å stigmatisere en enkelt kommune, samtidig som flere kilder mente at det var behov for å rette fokus nettopp mot Tysfjord.

I tillegg ble det påstått at den læstadianske menigheten i kommunen bidro til å opprettholde tausheten rundt overgrep, og aktivt hindret at overgrepshistorier ble brakt til overflaten.

Samtidig visste vi at vi hadde med til dels svært sårbare personer å gjøre. En av kildene i Amdals og Hættas materiale - som senere ble én av de 11 historiene i hovedreportasjen - tok sitt eget liv i januar 2015.

Bare et fåtall saker var etterforsket, de fleste påstandene var udokumenterte, og enkelte forhold var flere tiår gamle.

Vi skjønnte tidlig at vi beveget oss inn i et presseetisk minefelt.

Men samtidig: Amdal/Hætta hadde fått tilgang til flere til dels grove overgrepshistorier på relativt kort tid i deres arbeid, og det ble raskt flere da vi fortsatte å undersøke. Det forelå også påstander om at overgrep fortsatt pågikk.

Konklusjonen ble at hensynet til overgrepsofrene måtte veie tyngst. Frykten for å stigmatisere en minoritet og/eller en kommune kunne ikke stoppe oss fra å undersøke påstandene om svært alvorlige kriminelle forhold.

3.0 Organisering av arbeid

I februar 2015 gjennomførte vi intervjuet med “Liv”, som det første i saken. I hennes tilfelle forelå det, i motsetning til i de fleste andre historiene, en rettskraftig dom. I tillegg forberedte kvinnen et søksmål mot Tysfjord kommune. Vi hadde både en advokat og dokumentasjon å forholde oss til. Vi skjønnte tidlig at hennes historie kunne bli en rød tråd i en fremtidig reportasje.

I tur og orden tok vi kontakt med flere av overgrepsofrene Amdal og Hætta hadde snakket med, og som hadde sagt seg villig til å bli oppringt av VG. Etter hvert fikk vi kontakt med stadig flere.

Noe av det første vi gjorde da vi gikk igang, var å ta kontakt med Samisk nasjonalt kompetansesenter – psykisk helsevern (SANKS). Vi hadde i februar 2015 et møte i Karasjok, hvor vi la frem våre tanker og planer for prosjektet. Også vår tvil og usikkerhet.

Vi hadde helt opp til publisering dialog med SANKS, slik at de var forberedt på økt behov for bistand overfor overgrepsofre som direkte følge av vårt arbeid. SANKS hadde fagfolk i, eller i nærheten av, Tysfjord.

Fram til påsketider 2015 jobbet Harald Amdal på VG-kontrakt og sammen med Tromsø-kontoret med saken.

Vi jobbet med saken mer eller mindre på fulltid fra begynnelsen av februar 2015, til og med mai samme år. Fra juni 2015 til juni 2016 jobbet vi med prosjektet ved siden av annet arbeid. Det har også gått med flere titalls timer fritid, ikke minst i forbindelse med oppfølgingen av kildene våre.

Vi gjennomførte i alt fire reportasjeturer til Tysfjord og nabokommunene i løpet av 2015 og 2016, og fem reportasjereiser til kilder andre steder i landet, både i Nord- og Sør-Norge.

4.0 Metode og kildebruk

Omfanget av seksuelle overgrep mot barn og unge i Tysfjord er som nevnt ingen ny problemstilling. Senest i 2007 var temaet reist og behørig omtalt i lokalpressen og NRK Såpmi. Enkelt personer sto fram med sine historier. Det ble avholdt folkemøte på Drag. SANKS og Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging ved Universitetssykehuset Nord-Norge, var involvert. Sistnevnte tilbød Tysfjord kommune bistand for å ta tak i problematikken, men fikk aldri svar. Mange, inkludert deler av kommuneledelsen, avviste da påstandene om at dette var et spesielt problem i Tysfjord.

Vi hadde helt fra starten av en strategi om å få tilgang til så mange historier som mulig, for å få en antydning om omfang. For å hindre at påstandene på nytt skulle bli avfeid, måtte det bygges en solid reportasje som kringvern rundt de som ville fortelle sine overgrepshistorier. Vår største frykt var at prosjektet skulle spore av i starten på grunn av vår fremgangsmåte eller strategiske feilvalg. Det ville vært et nytt svik mot ofrene, og i verste fall gjøre situasjonen enda vanskeligere for dem som vil bidra til mer åpenhet om seksuelle overgrep.

Vi skjønte også tidlig i prosessen at tilgangen til skriftlig dokumentasjon ville være begrenset. Statistikk fra politiet og de få rettsavgjørelsene vi fant frem til ga ikke noe entydig bilde - verken den ene eller andre veien. Vi visste også at når det kommer til seksuelle overgrep, er det uansett store mørketall.

Den overordnede metoden i dette prosjektet ble opparbeidelse av tillit til kildene.

Det finnes som regel ikke én enkelt forklaring på hvorfor seksuelle overgrep skjer, og hvorfor slike historier blir tiet ihjel og ofrene sviktet. For at saken skulle bli lest og forstått på den måte den fortjente, var vi helt avhengig av å få fram nyansene.

Magasin-formatet og VG Helg ble derfor tidlig valgt som plattform for hovedreportasjen.

I stedet for å henge oss opp i enkelte forklaringsmodeller, for eksempel å gå direkte på den læstadianske menigheten eller påståtte gjerningspersoner, valgte vi i stedet å fokusere på taushetsmekanismene, som var den røde tråden i mye av informasjonen vi satt på. Sett i ettertid, tror vi det var en klok beslutning.

4.1 Kartlegging av påståtte ofre

Vi tok i svært få tilfeller direkte kontakt med utpekte overgrepsofre. Kontakt ble som regel opprettet via personer vi allerede hadde opparbeidet oss et tillitsforhold til, som igjen rettet en henvendelse til personer de visste satt på overgrepshistorier.

I enkelttilfeller sendte vi en SMS eller en Facebook-melding direkte. Fikk vi ikke svar, tolket vi det som et avslag.

Nye påståtte overgrepsofre og gjerningspersoner ble lagt inn i egne regneark i Google Docs, med tilleggsinformasjon om alder, eventuelle dommer, relasjon mellom påstått overgriper/offer, relasjon til andre ofre/påståtte gjerningspersoner. Denne kartleggingen pågikk helt frem til publisering. Vi samlet også det meste av annen dokumentasjon på ett og samme sted.

Til slutt hadde vi kjennskap til overgrepshistorier til i alt 47 kvinner og menn, enten gjennom direkte kontakt med primærkilden, andrehåndsinformasjon fra slektninger/venner eller rettskraftige dommer. 46 personer ble utpekt som overgripere.

Vi la som premiss at alle som skulle fortelle sin historie i reportasjen fikk, eller har fått, profesjonell hjelp til å bearbeide det de forteller å ha opplevd. Vi satt til slutt med historiene til 11 kvinner og menn som vi mente kunne publiseres - "Liv" pluss 10 andre. Sju av disse stammet fra Amdal og Hættas materiale. Vi kunne fått flere, men valgte å sette strek der. Vi mente de 11 forskjellige historiene i sum belyste de fleste aspektene som vi ønsket å formidle.

Til sammen utpekte de 11 i alt 30 påståtte overgripere.

4.2 Tilnærming til lokalsamfunnet

De fleste av hovedkildene våre har flyttet fra Tysfjord. De fleste av dem har ikke bodd der på mange år.

Vi var derfor helt avhengige av å forankre prosjektet vårt også lokalt. Vårt resonnement var: Hvis det ikke fantes et engasjement i lokalsamfunnet for at de påståtte og svært alvorlige forholdene skulle bringes frem i lyset, ville kildene våre igjen stå alene med sine historier, trukket i tvil og lett bli avleid.

Allerede under den første reportasjereisen til Tysfjord, besøkte vi lederen og ansatte ved Árran lulesamiske senter på Drag, den viktigste kultur- og samfunnsinstitusjonen for den lulesamsiske befolkningen. Det viste seg at senteret allerede hadde arrangert flere seminarer om tabubelagte temaer i det lulesamiske samfunnet, blant annet selvmord og homofili.

Vi ble møtt med en god porsjon skepsis - og frykt - helt i starten. "Skulle VG bidra til å stigmatisere samene igjen", var gjennomgangsmelodien.

Vi var helt fra starten av åpne om prosjektet, også om vår usikkerhet og tvil, og opplevde raskt en holdningsendring. Gjennom hele prosjektet holdt vi kontakt med ressurspersoner på Árran. Vi holdt dem oppdatert på fremdriften i prosjektet vårt, og brukte dem også som sparringspartnere.

“Alle” i Tysfjord visste helt fra starten at VG jobbet med en reportasje om seksuelle overgrep. Det gikk halvannet år før alle de nødvendige brikkene falt på plass. Selv om mange fryktet hva som skulle komme, virker det som om noe modnet i løpet av denne tiden, både i lokalsamfunnet og hos våre kilder.

Árran arrangerte i april 2015 sammen med SANKS et seminar om seksuelle overgrep i det samiske samfunnet, som trakk fullt hus. Her var vi tilstede, men holdt en lav profil. Likevel tok en kvinne kontakt. Hun hadde hørt om prosjektet, hadde et sterkt ønske om at det skulle bli realisert, og ønsket å fortelle sin egen historie.

Over tid ble vi gjennom kontakt med kilder med tett kjennskap til problematikken tryggere og tryggere på at problemer knyttet til overgrep i Tysfjord var så omfattende at det var behov for at noe måtte skje, og at en VG-sak - gjort på den rette måten - kunne bidra.

“Det er som en blåse som blir holdt under vann. En eller annen gang må den komme opp”, sa en kvinne til oss.

I mai 2015 publiserte UIT Norges Arktiske Universitetet og SANKS en banebrytende forskningsstudie, hvor 11.000 innbyggere i kommuner med både norsk og samisk befolkning deltok. Den viste økt forekomst av vold og overgrep blant samer, og især samiske kvinner, enn den øvrige befolkningen. Vi hadde vært i kontakt med forskeren på et tidlig tidspunkt, og VG kunne derfor bringe nyheten først. Studien ble en viktig brikke for å forløse reportasjen.

4.3 Intervjuene

Vi møtte ni av de 11 som fortalte sine historier i VG Helg-reportasjen. En av dem døde før vi for alvor gikk igang med arbeidet. En annen ble intervjuet av Amdal, mens han jobbet for fullt med saken for VG. Etter det overtok VGs journalister oppfølgingen av de 10 kildene, fem hver.

Enkelte av dem har vi møtt flere ganger, både til intervju og til samtaler. Vi har hatt utallige telefonsamtaler, mail-, SMS- og Messenger-korrespondanser.

I ni av de 11 historiene var det snakk om udokumenterte påstander om seksuelle overgrep i barndom og ungdomstiden. I bare to av de 11 historiene forelå det rettskraftige dommer. To av de øvrige sakene var anmeldt.

Intervjuene, og måten de ble gjennomført på, ble derfor svært viktige. Vi stilte i starten åpne spørsmål. Det var en målsetting å få mest mulig detaljrike forklaringer, slik at vi senere kunne følge opp med kontrollspørsmål, om for eksempel navngitte

personer, steder, situasjoner som vi tidligere hadde snakket om. På denne måten kunne vi kontrollere om historiene var konsistente.

Vi prøvde så langt det lot seg gjøre å sjekke opplysningene i de forskjellige historiene. Det var i mange tilfeller vanskelig. Men vi gjorde stikkprøver underveis. Ett eksempel: Mens vi satt sammen med en av våre kilder sender kvinnen på vår oppfordring en SMS til venninnen, med spørsmål rundt et konkret overgrep vår kilde hevdet de to ble utsatt for av en og samme mann i barndommen. Hun viser oss deretter SMS-korrespondansen, som bekrefter påstanden. Ved andre tilfeller sendte vi tekstmeldinger med et helt konkret detaljspørsmål. Svaret kom raskt tilbake, og stemte med notater vi hadde gjort tidligere.

Til syvende og sist kokte det ned til vårt inntrykk av kildenes troverdighet, helt ned til kroppsspråk og følelsesmessige reaksjoner.

Nesten samtlige uttrykte på et eller annet tidspunkt uvilje til medvirke i VG-reportasjen. Og, med unntak av én person, var det vi som henvendte oss til dem, ikke motsatt. De fleste av kildene ble svært følelsesmessig berørt av å fortelle sine historier. Enkelte reiste seg og gikk midt i intervjusituasjonen. Det kunne gå uker og måneder før vi tok opp samtalene igjen. Andre ba om pauser for å kunne håndtere de følelsesmessige reaksjonene. At det satt så langt inne for de fleste å fortelle historiene, styrket etter vår mening deres troverdighet.

4.4 Åpne/anonyme kilder

Mye av innholdet i saken ble klart i løpet av det første halve året - allerede ett år før publisering. De fleste av historiene var mer eller mindre på plass. Det vi manglet var åpne kilder blant overgrepsofrene. "Liv" var også skeptisk til publisering av barnebilder av seg selv, fordi hun fryktet at noen ville se likheten til hennes egne barn.

Ifølge VGs "trafikkregler" krever bruk av anonyme kilder skjerpet aktsomhet. Redaksjonen påtar seg et særlig ansvar ved å gå god for anonyme kilders troverdighet. Anonyme kilder kan brukes når det er eneste mulige måte å få frem viktig informasjon.

Utover høsten 2015 og vinteren 2016 fortsatte vi undersøkelsene innimellom annen jobbing, i et forsøk på å finne noen som var villige til å stå åpent frem med sin historie. Aller helst flere, for å fordele belastningen. Vi opprettholdt kontakten med våre kilder. Vi informerte også om at mangelen på åpne kilder var en av årsakene til at prosjektet hadde stoppet litt opp. Samtidig ventet vi på at "Liv" og advokaten skulle ferdigstille sitt søksmål mot kommunen.

Det satt forståelig nok veldig langt inne hos samtlige å stå frem med fullt navn og bilde. Vi ønsket ikke å presse noen. Flere ville gjerne, men gjorde det ikke av hensyn til barn eller andre forhold. I ett tilfelle frarådet vi en person som vurderte det, å stå frem. Vi følte ikke at det var forsvarlig å utsette vedkommende for belastningen.

På et seminar om konsekvenser av fornorskingsprosessen på Árran i april 2016 sto Marion Anne Knutsen frem med sin families sterke historie. Den inneholdt dødsfall

og historien om morens selvdrap etter psykiske problemer og overgrep i barndommen. Hun delte en video med sitt foredrag på Facebook og ble omtalt i media. Plutselig hadde saken vår på uventet vis fått et ansikt.

Marion hadde frem til da vært en av de anonyme historiene i materialet fra Amdal/Hætta. Hun hadde tidligere avvist å la seg intervju av VG om overgrepene hun selv var utsatt for. Etter nøye overveielser var hun til slutt villig til å stå frem - nå også med sin egen overgrepshistorie.

Hun ombestemte seg deretter, men ble likevel med etter at hun fikk støtte fra søskenbarnet Marlene Knutsen. Sistnevnte hadde hørt folk i Tysfjord snakke stygt om Marion og familien, og ville støtte henne. Sammen bestemte de seg for å stå frem. Karl Edvard Urheim, som i et år hadde vært åpen for å stå frem igjen (gjorde det også i 2007), bestemte seg endelig for også han kunne fortelle sin historie med navn og bilde.

Takket være tett dialog med "Liv" gjennom mer enn ett år, ble vi enige om at et barnebilde av henne kunne gi et ansikt til hennes historie.

Først nå, godt over et år etter at vi startet undersøkelsene, var vi overbevist om at prosjektet hadde slagkraft nok.

4.5 Oppfølging av kilder

Vi fordelte oppfølgingen av de 10 personene i våre historier og tok kontakt med jevne mellomrom, både per telefon, e-post og på Messenger, for å informere dem om fremdriften i arbeidet.

Vi jobbet videre med saken ved siden av andre gjøremål. Flere av overgrepsofrene ga uttrykk for at de satte pris på at vi tok kontakt og spurte hvordan det gikk med dem. Vi hadde også flere lytteposter lokalt for å holde oss oppdatert. Dialogen med fagfolk fortsatte også.

Parallelt gikk vi mange runder med mange av bidragsyterne for å tilpasse historiene til detaljnivået vi kunne legge oss på og deres ønsker. Det å fortelle sin(e) overgrepshistorie(r) for aller første gang satt ekstremt langt inne for flere, og dette preget måten vi jobbet på og hvor lang tid vi brukte.

Mange ga uttrykk for at de ikke orket tanken på å bli utsatt for bygdesnakk og sladder, anklaget for å gjøre skam på familie, slekt og samer generelt - igjen. Samtidig ville de så gjerne bidra til å ta et oppgjør. Flere av personene vurderte helt til det siste å trekke seg, fordi de fryktet at belastningen ville bli for stor. Vi tror vår tette kontakt var en suksessfaktor for at de valgte å bli med videre.

4.6 Ikke-konfronterende linje

Som nevnt tidligere, visste mange i Tysfjord tidlig at VG jobbet med en sak om seksuelle overgrep. Kommunen er liten, vi hadde etter hvert tatt kontakt med mange mennesker og vært åpne om prosjektet til sentrale personer i det lulesamiske samfunnet.

Vi avventet imidlertid å ta kontakt med domfelte/påståtte gjerningspersoner til sluttfasen av prosjektet. Dette var helt bevisst, og først og fremst for å unngå press og sanksjoner mot våre hovedkilder. I flere av historiene var de utpekte overgriperne og ofrene i slekt. Med en tøffere konfrontasjonslinje, hadde vi risikert å sette hele prosjektet i fare.

Vi var samtidig bevisst på å holde detaljnivået i de forskjellige historiene nede, slik at ingen av de påståtte gjerningspersonene kunne bli indirekte identifisert.

Vi valgte å kontakte gjerningsmann i den eneste dokumenterte historien vår - om "Liv". Faren, som ble dømt for overgrep mot henne i 1994, var én av i alt 12 overgripere den nå voksne kvinnen fortalte om i vår reportasje.

Vi kontaktet også en mann som våren 2016 ble tiltalt for seksuelle overgrep mot en psykisk utviklingshemmet kvinne i Tysfjord. Heller ikke han ønsket å la seg intervjuet.

Vi bestemte oss også tidlig for ikke å fokusere for sterkt på den læstadianske menighetens rolle. Målsetningen vår var å skrive en reportasje som kunne bidra til at man for første gang fikk en offentlig kartlegging og avdekking av omfanget av seksuelle overgrep mot barn og unge i Tysfjord. Ved å vinkle for hardt på menighetens rolle, eller enkeltpersoner der, ville vi ha tatt fokuset bort fra ofrenes historier, og risikert at toget hadde sporet av.

4.7 Medvirkning

Det var av avgjørende betydning for oss at alle de 11 fullt og helt sto inne for sine egne historier. Avtalen var at de fikk lese manusene og komme med forslag til endringer, og at de helt frem til publisering hadde mulighet til å trekke seg. De som ville fikk også se på og velge ut bilder, også de anonymiserte. Vi brukte opp til et år å få landet de siste detaljene enkelte av historiene. Det var ikke plass til hele historiene i VG Helg, men vi satte som krav at de ble publisert i sin helhet på nett.

Avtalen med "Liv" var at hun skulle få lese hele reportasjen i pdf-format.

Vi informerte jevnlig om fremdriften i prosjektet. Andre ganger tok de kontakt.

Vi tror dette, at kildene våre opplevde at de hadde kontroll over situasjonen, var av avgjørende betydning for vårt prosjekt.

4.8 Metodiske utfordringer/kildekritikk

Tysfjord er et lite samfunn, hvor mange er i slekt og “alle kjenner alle”. Dette gjelder også for noen av dem som fortalte sin historie til oss.

Vi har så langt det har vært mulig forsøkt å finne uavhengige kilder. I de tilfeller hvor vi visste at det var en relasjon eller slektskap mellom påståtte overgrepsofre, var vi ekstra påpasselige med å gjøre en kritisk vurdering av motivene for å bidra i saken. Var noen samkjørte og på “hevntokt”? Vi oppdaget imidlertid raskt at svært få av personene oppga samme overgriper. I tillegg syntes de lite opptatte av å ville forfølge gjerningspersoner. Motivet var å stoppe fremtidige overgrep og ta et oppgjør med en fortielseskultur.

Som nevnt har tillit mellom oss og kildene vært sentralt for oss. Det har medført at vi har kommet tett på flere av dem, og vi har utviklet en relasjon til dem som potensielt kunne påvirket vår evne til å bevare en kritisk avstand og gjøre kritiske vurderinger. Vi har imidlertid vært bevisst på dette fra første stund.

“Liv”s historie har latt seg etterprøve gjennom omfattende dokumentasjon fra skolevesen, helsevesen og barnevernet som følge av søksmålet mot kommunen. Mye er også dokumentert gjennom dommen mot faren. Opplysninger fra moren har også vært med på å underbygge “Livs” historie. Vi har imidlertid ikke fått kommunens syn på anklagene i søksmålet, fordi ledelsen ikke har villet kommentere dette.

Flere av våre åpne kilder er tilknyttet SANKS. Både daglig leder Gunn Hætta, psykologspesialist Elisabeth Gerhardsen og forsker Astrid Eriksen er alle helt eller delvis tilknyttet institusjonen. I ettertid ser vi at vi i med fordel kunne ha innhentet ytterligere, uavhengige stemmer innen fagområdet. På den andre side er SANKS blant institusjonene i landet med mest kunnskap om problematikken vi tok opp.

4.9 Skriftlige kilder

- Studentoppgaven og opplysninger fra Amdal og Hætta gjorde at vi allerede i startfasen hadde tilgang til flere påståtte overgrepsofre, noe som var til uvurderlig hjelp. Vi var imidlertid opptatt av å gjøre selvstendige og uavhengige undersøkelser og kildevalg.
- Vi ba Ofoten tingrett om å få en oversikt over rettskraftige dommer hvor tiltalte og/eller fornærmede hadde Tysfjord som bostedskommune. Dette fikk vi avslag på. Vi fant frem til i alt seks dommer fra Ofoten tingrett eller Hålogaland lagmannsrett.
- Vi ba daværende Midtre Hålogaland politidistrikt om en oversikt over anmeldte/etterforskede sedelighetssaker i Tysfjord fra 1997 til 2014. Det gikk flere måneder før vi klarte å få ut oversikten, etter gjentatte purringer. Oversikten viste at det ble opprettet 67 sedelighetssaker i kommunen i perioden. 55 – eller 82 prosent – av sakene ble henlagt, 41 av dem på grunn av bevisets stilling. Kun et fåtall saker endte med domfellelser. Det forklarte det lave antallet dommer.
- Årsstatistikk Midtre Hålogaland politidistrikt og Politidirektoratet.

- Dokumenter i “Liv”-saken.
- Nyhetssaker
- Forskning: I mai 2015 kom det forskning som for første gang fastslo at samiske personer oftere oppgir å ha vært utsatt for vold og seksuelle overgrep enn etniske nordmenn.
- Brev fra RVTS til Tysfjord kommune med tilbud om bistand til håndtering av overgrepssaker.
- Brev fra småbarnsforeldre til Jens Stoltenberg med rop om hjelp.
- Den læstadianske menighetens skriftlige rutiner for håndtering av overgrepssaker. Disse ble overlevert VG i forbindelse med intervjuet med talsperson Odd Fagerjord.

5.0 Konsekvenser

5.1 Politiet

Etter VG-avsløringen satte Salten-politiet i gang en omfattende etterforskning. Et drøyt halvår senere pågår det en storstilt, Kripos-støttet politietterforskning.

I november 2016 opplyste politiet at de etterforsket 56 sedelighetssaker med tilknytning til Tysfjord, med i alt 27 fornærmede og 38 påståtte gjerningsmenn. Det er i tillegg til sedelighetssakene også registrert tre trusselsaker og én sak knyttet til avvergelsesplikten.

I desember 2016 ble en mann siktet for fem voldtekter og varetektsfengslet, som en direkte følge av opprullingen. Det er i skrivende stund fire fornærmede i saken, fra 18 til 81 år.

5.2 Fylkesmannen i Nordland

Fylkesmannen i Nordland varslet i november 2016 tilsyn med Tysfjord kommunes virksomheter som er involvert i å oppdage og undersøke omsorgssvikt og overgrep mot barn. Det er varslet et samordnet tilsyn med hvordan meldeplikten til barnevernet ivaretas, og hvordan barnevernet håndterer bekymringsmeldinger. Tilsynet rettes mot helsestasjon og skolehelsetjenesten, jordmortjenesten, psykiatritjenesten og legetjenesten. Det skal innhentes dokumenter i saker fem år tilbake i tid.

5.3 Tysfjord kommune

Kommunen ha slått fast at den skal etablere en plan for forebygging av overgrep i kommunen.

Kriseteamet i kommunen ble satt i beredskap allerede før saken var publisert, og har i samarbeid med SANKS stilt ressurser til rådighet for å hjelpe overgrepsofsatte.

5.4 Den læstadianske menigheten

Ledelsen i den læstadianske menigheten har bedt overgrepsofsre om tilgivelse for ikke å ha sett dem og gitt dem nok hjelp.

5.5 Marion Anne Knutsen ble “Årets nordlending”

Marion Anne Knutsen, som var én av tre som sto frem i VG Helg-reportasjen, ble i desember 2016 kåret til “Årets nordlending” av Avisa Nordland og NRK Nordland for sin kamp mot tausheten.

I januar ble det kjent at hun av avisen Avvirs lesere er kåret til “Årets same” for det samme. Knutsen var også nominert til “Årets navn” i VG, uten å nå opp.

Hun og andre overgrepsofsre i Tysfjord har blitt trukket frem av flere, deriblant Sametinget, som forbilder med sin vilje til å sette fokus på taushet rundt seksuelle overgrep.

5.6 Motiverte flere til å stå frem

VG Helg-reportasjen førte også til at flere sto frem og fortalte sine historier, både i Tysfjord og andre steder, blant annet tidligere sametingsrepresentant Anders Urheim.

5.7 Medieomtale

Etter 15. juni 2016 har ikke undertegnede skrevet om Tysfjord-saken, men VG har satt andre folk på oppfølgingen. Ellers har NRK Nordland, NRK Sápmi, Avisa Nordland og Fremover fulgt saken opp tett.

6.0 Spesielle erfaringer

Dette var et svært skjørt prosjekt, fra start til mål. Vi hadde ingen garanti for at kildene ikke ville trekke seg. “Liv”, som med sin historie på flere måter var bærebjelken i hele vårt prosjekt, signaliserte flere ganger at hun syntes belastningen ble for stor, og at hun vurderte å trekke seg.

Vi har til sammen 35 års erfaring som journalister. Dette er uten tvil det mest omfattende, og krevende, journalistiske prosjektet vi noensinne har jobbet med. Og aldri har vi følt et større ansvar for å ivareta kildene.

Vi har også støtt på utfordringer av organisatorisk art. Siden det tidlig ble bestemt at hovedreportasjen skulle publiseres i lørdagsmagasinet, var prosjektet formelt sett underlagt VG Helg, selv om vi da tilhørte det som het dagsordenavdelingen.

VG Helg-ledelsen prioriterer naturlig nok reportasjene som ligger først i publiseringskøen. Fra juni 2015 til april 2016 hadde vi ingen repleder på dette prosjektet. Redaktørene kom først inn i saken helt mot slutten, etter at en publiseringsdato var bestemt. De aller fleste strategiske valgene og presseetiske vurderingene og avgjørelsene gjorde journalistene selv underveis.

Vi la også selv opp en reportasjeplan for oppfølgingssaker på nett og papir, i etterkant av hovedreportasjen. Siden utviklingsavdelingen holdt på med EM-forberedelser, måtte vi redigere og deske alle nettsakene våre selv, også hovedreportasjen. Lesbarheten ble derfor ikke optimal.

Slutføringen av prosjektet ble gjort samtidig som en av oss forsøkte å finne seg ny jobb. Vi fikk ikke fritak fra turnus for å ferdigstille arbeidet.

Den ene av oss jobber i dag i Tromsø kommune, den andre i Nordlys.

VG-maillkontiene ble slettet etter at vi sluttet. Vi har dermed hatt begrenset adgang til en betydelig del av vår egen dokumentasjon under arbeidet med denne metoderapporten.

Vi har fortsatt kontakt med flere av kildene våre.

7.0 Takk til

...til vår kjære tidligere VG-kollega, Terje Mortensen, som var med på prosjektet fra start til mål, både som fotograf og uvurderlig sparringspartner. Takk også til fotograf Annemor Larsen for nydelige reportasjebilder.

...Svein Kjølberg i VG Helg, stødigere los kunne vi ikke hatt i den siste fasen av prosjektet.

...til Årran for åpenhet og innspill.

Vår største takk går til alle som våget å fortelle sin historie til oss, og især Marion Anne Knutsen, Karl Edvard Urheim og Marlene Knutsen, som ved å stå frem har båret mye av belastningen på sine skuldre. Og til "Liv", som holdt ut ventetiden.